

УДК 347.6 (477)

ЧУЛОВСЬКИЙ В.А.

СТРОКИ ТА ТЕРМІНИ В СПАДКОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

У статті досліджено зміст понять «строк у спадковому праві» та «термін у спадковому праві». Здійснено класифікацію строків та термінів у спадковому праві України. Проаналізовано судову практику. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення спадкового законодавства України.

Ключові слова: *спадкування, спадкове право, строк, термін, спадкові відносини.*

В статье исследовано содержание понятий «срок в наследственном праве» и «период в наследственном праве». Осуществлена классификация сроков и периодов в наследственном праве Украины. Имеется анализ судебной практики. Сформулированы предложения по совершенствованию наследственного законодательства Украины.

Ключевые слова: *наследование, наследственное право, срок, период, наследственные отношения.*

The article explores the content of the terms “term in inheritance law” and “period in inheritance law”. The classification of terms and periods in the inheritance law of Ukraine is carried out. Judicial practice analyzed. Proposals on the improvement of the hereditary legislation of Ukraine are formulated.

Key words: *inheritance, hereditary law, term, period, hereditary relations.*

Вступ. Спадкові правовідносини, як і будь-які суспільні відносини, не існують абстрактно, вони мають часові межі, оскільки виникають, змінюються та припиняються у часі, стосуються певного періоду у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, що має юридичне значення, спричиняють для їхніх учасників певні правові наслідки. Основні часові межі «існування» спадкових відносин в Україні визначаються відповідно до норм національного законодавства України у сфері спадкування, додаткові – рішенням суду, спеціальні – заповітом.

Отже, в межах імперативних строків та термінів, встановлених законодавством України, спадкоємці можуть реалізувати свої спадкові відносини. Правильність їхнього визначення має важливе значення для кожного спадкоємця, а також особи, яка укладає заповіт, який набуде чинності після її смерті.

Постановка завдання. Метою цієї статті є розкриття змісту понять та визначення сутності «строків» та «термінів» у спадковому праві України.

Фундаментом для правової доктрини є праці українських вчених, в яких досліджуються проблеми та окреслюються перспективи розвитку спадкового права та законодавства України, а саме: праці: М. Бондаревої, Ю. Заїки, В. Косака, О. Кармази, Л. Козловської, Р. Майданика, З. Ромовської, Є. Рябоконя, Т. Федоренко, С. Фурси, Є. Фурси, Є. Харитонова та ін. Разом з тим для розвитку правової доктрини комплексного дослідження сучасних проблем спадкового права через призму «строків та термінів», закріплених у нормах закону, бракує.

Результати дослідження. Національне законодавство України у сфері спадкування та чинні міжнародні договори України [1] використовують дефініції «строк» та «термін» стосовно виникнення, розвитку та припинення спадкових відносин тощо. Так, йдеться про: «строки вчинення нотаріальних дій» (ст. 42 Закону України «Про нотаріат»), «строк визначений нотаріусом» (ст. 46 Закону України «Про нотаріат»), «строк прийняття спадщини» (ст. 65 Закону України «Про нотаріат»), «строки видачі свідоцтва про право на спадщину» (ст. 66 Закону України «Про нотаріат»), «строки зазначені в статтях Цивільного кодексу України» (ст. 67 Закону України

«Про нотаріат»), «строк» та «термін» (ст. 251 Цивільного кодексу України), «строк прийняття спадщини» (ст. 1270 Цивільного кодексу України), «час відкриття спадщини» (ст.ст. 1220, 1271 Цивільного кодексу України), «момент відкриття спадщини» (ст. 1218 Цивільного кодексу України) тощо.

У нормах чинних двосторонніх міжнародних договорів України у сфері правової допомоги та правових відносин із цивільних та сімейних справ також йдеться про «строки» у спадковому праві. Так, наприклад, у ст. 47 Договору між Україною та Чеською Республікою про правову допомогу в цивільних справах передбачено, що «майно може бути передане спадкоємцям або дипломатичному представництву чи консульській установі у строк, встановлений законодавством тієї Договірної Сторони, на території якої знаходиться майно»; в ст. 38 Договору між Україною та Корейською Народно-Демократичною Республікою про правову допомогу в цивільних та кримінальних справах передбачено, що «майно може бути передано спадкоємцям, якщо усі вимоги кредиторів спадкодавця, заявлені в строк, встановлений законодавством Договірної Сторони, демзнаходиться спадкове майно, сплачені або забезпечені» тощо.

Офіційне визначення понять «строк» та «термін» міститься в ст. 251 Цивільного кодексу України. Так, згідно із ч.ч. 1 та 2 цієї статті строком є певний період у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення; терміном є певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Тобто за змістом це різні правові поняття, не є синонімами і не можуть бути взаємозамінними.

Тож, термін визначається календарною датою або ж вказівкою на подію, яка має неминуче настати (ч. 2 ст. 252 Цивільного кодексу України). Тобто, якщо у заповіті зумовлено виникнення права на спадщину в особи, призначеній у заповіті, наявністю певної події (умови), яка має неминуче настати, наприклад, «у термін 8 січня 2019 р. одружитися», то спадкоємець має зареєструвати шлюб саме 8 січня 2019 р., оскільки в іншому разі вона втратить право на спадщину за заповітом, якщо інше не передбачено законом.

Строк же відображає дію чи подію, тому настання чи закінчення строку є актуальним у сукупності з подіями чи діями, щодо яких встановлено строк. Таким чином, строк є певним проміжком (періодом) у часі та може обчислюватися відповідно до ч. 1 ст. 252 Цивільного кодексу України роками, місяцями, тижнями, днями, годинами.

Тобто, якщо у заповіті зумовлено виникнення права на спадщину у особи, призначеній у заповіті, наявністю певної умови, яка має бути виконана у строк, наприклад, «до 8 січня 2019 року одружитися», то це означає, що спадкоємець має зареєструвати шлюб у будь-який момент, але не пізніше 8 січня 2019 р., оскільки в іншому разі він втратить право на спадщину за заповітом, якщо інше не передбачено законом.

Як вже зазначалося, Закон України «Про нотаріат» також використовує термін «строк» у значенні вчинення нотаріальних дій. Отже, дослідимо його норми на відповідність ст. 252 Цивільного кодексу України. Отже, ст. 42 цього Закону встановлено, що нотаріальні дії вчиняються після їх оплати, а також у передбачених законом випадках після сплати до бюджету податку з доходів фізичних осіб та в день подачі всіх необхідних документів. Строк, на який відкладається вчинення нотаріальної дії у випадках, визначених у цій статті Закону, не може перевищувати одного місяця. Тобто законом передбачено, що строк вчинення нотаріальних дій прив'язується до оплати нотаріальних дій, оплати обов'язкових платежів, встановлених законом, а також до дня подачі всіх необхідних документів. Нотаріальні дії можуть бути відкладені у строк не більше одного місяця, про що зазначається у постанові (на вимогу заявника) чи усно нотаріусом. Таким чином, за змістом ст. 42 Закону України «Про нотаріат» не суперечить ст.ст. 251, 252 Цивільного кодексу України.

Звертаємо увагу, що наша позиція щодо розкриття змісту понять «термін» та «строк» збігається з позицією суддів, висловленою у Постанові Пленуму Вишого господарського суду України від 17 грудня 2013 р. №14 «Про деякі питання практики застосування законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань». Так, відповідно до п. 1.9 цієї Постанови, якщо у договорі виконання грошового зобов'язання визначається до настання певного терміну, наприклад, до 1 серпня 2014 р., то останнім днем виконання такого зобов'язання вважається день, що передує цьому терміну (в цьому прикладі – 31 липня 2014 р.). Водночас коли у тексті договору виконання грошового зобов'язання визначено «по 1 серпня 2014 р.» або «включно до 1 серпня 2014 р.», то останнім днем виконання такого зобов'язання буде 1 серпня 2014 р. [2].

У правовій доктрині розкриття змісту дефініцій «строк» та «термін» є дискусійним питанням. Так, наприклад, поняття «строк» одні науковці розкривають через призму юридичного

факту (В. Грібанов, С. Суханов), тоді як інші мають протилежну точку зору (В. Луць) та доводять, що строки є часовою (темпоральною) формою руху цивільних відносин, формами існування і розвитку суб'єктивних прав та обов'язків, що становлять їхній зміст [3, с. 202].

Т. Чорногор доводить, що «строк» є складним поняттям, яке містить початковий та кінцевий термін; за допомогою термінів починають обчислюватися та припиняється обчислення строків, у межах яких здійснюється реалізація та захист учасниками цивільних правовідносин своїх прав та обов'язків [4, с. 8]. Разом із тим така позиція є дискусійною, оскільки, як вже зазначалося, поняття «строк» та «термін» мають різний правовий зміст і не є взаємозамінними чи синонімами.

Дослідивши норми законодавства у сфері спадкування України, наукові доробки з порушеної проблеми, дійдемо висновку, що строки та терміни у спадковому праві України доцільно класифікувати на різні групи.

Так, наприклад, О. Братель та С. Пилипенко строки поділяють на:

- визначені актами цивільного законодавства (законні): строки, що визначаються законодавчими органами в актах цивільного законодавства;
- визначені правочинами (договірні): строки, які визначають сторони в правочинах за їх бажанням, будь-якої тривалості, якщо інше не передбачено законом;
- визначені рішенням суду (судові): строки, що встановлюються судом загальної юрисдикції, господарським або третейським судом; адміністративним актом.

За ступенем самостійності строки ці вчені поділяють строки на імперативні (строки, які не можна змінити за згодою сторін) та диспозитивні (строки, які передбачені законом, але можуть бути змінені за згодою сторін) [5, с. 61].

Щодо цієї класифікації зазначимо, що вона загалом відповідає нормам ч. 3 ст. 251 Цивільного кодексу України, а наукову думку авторів слід підтримати. Дійсно, спадкове право містить імперативні строки та терміни, які не можуть бути змінені за згодою спадкоємців. Так, наприклад, відповідно до ст. 1220 Цивільного кодексу України часом відкриття спадщини є день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою. Ст. 1271 Цивільного кодексу України встановлено, що якщо протягом шести місяців із часу відкриття спадщини відказоодержувач не відмовився від заповідального відказу, вважається, що він його прийняв.

В аспекті цивільного права В. Луць пропонує класифікувати строки за розподілом обсягів прав та обов'язків сторін за окремими періодами часу, виділяючи загальні строки (загальний строк виконання зобов'язання в цілому) та окремі строки такі як річні, кварталні, місячні (строк виконання частини від цілого зобов'язання) [6, с. 29]. На продовження цього слушного висновку зазначимо, що у спадковому праві доцільно вести мову також про додаткові строки для прийняття спадщини, визначені у рішенні суду.

На особливу увагу також заслуговує питання про перебіг та обчислення строків у цивільному праві загалом та спадковому праві зокрема, які відбуваються за правилами, встановленими законом, рішенням суду чи правочином (ч. 3 ст. 251 Цивільного кодексу України).

Тож, відповідно до ст. 253 Цивільного кодексу України перебіг строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок.

Згідно зі ст. 254 Цивільного кодексу України строк, що визначений роками, спливає у відповідні місяць та число останнього року строку. До строку, що визначений півроком або кварталом року, застосовуються правила про строки, які визначені місяцями. При цьому відлік кварталів ведеться з початку року. Строк, що визначений місяцями, спливає у відповідне число останнього місяця строку. Строк, що визначений у півмісяця, дорівнює п'ятнадцяти дням. Якщо закінчення строку, визначеного місяцем, припадає на такий місяць, в якому немає відповідного числа, строк спливає в останній день цього місяця. Строк, що визначений тижнями, спливає у відповідний день останнього тижня строку. Якщо останній день строку припадає на вихідний, святковий або інший неробочий день, що визначений відповідно до закону у місці вчинення певної дії, днем закінчення строку є перший за ним робочий день.

Так, наприклад, якщо строк для прийняття спадщини визначено на пів року (шість місяців) і спадщина відкрилася у день смерті особи, наприклад, 1 січня 2018 р., то строк починає обчислюватися з 2 січня 2018 р. і спливає 1 липня 2018 р. Звертаємо увагу на те, що якщо шестимісячний строк прийняття спадщини почався 31 травня, то він закінчується 30 листопада, оскільки у листопаді 31 число відсутнє.

Крім того, відповідно до загальних норм цивільного права щодо вчинення дій в останній день строку (ст. 255 Цивільного кодексу України), якщо строк встановлено для вчинення дії, вона

може бути вчинена до закінчення останнього дня строку. У разі, якщо ця дія має бути вчинена в установі, то строк спливає тоді, коли у цій установі за встановленими правилами припиняються відповідні операції. Наприклад, якщо спадщина повинна бути прийнята не пізніше 20 вересня, то боржник має вчинити відповідну дію до 24 години цієї дати, за умови, що нотаріус працює до 24 години.

У межах цього дослідження варто констатувати і те, що в Україні судова практика має багато прикладів щодо вирішення призначення судом додаткового строку для прийняття спадщини, а також щодо неправильного застосування матеріальних та процесуальних норм стосовно пропуску строків прийняття спадщини судом (див., наприклад, цивільні справи № 6-22760св07 від 12 грудня 2007 р., № 127/1889/13-ц від 10 вересня 2013 р., № 302/1405/13-ц від 4 лютого 2014 р., № 445/480/14 від 21 січня 2015 р., № 22-ц/793/546/15 від 25 березня 2015 р., № 575/250/16-ц від 14 вересня 2016 р., № 145/1416/16-ц від 1 грудня 2016 р., № 140/938/16-ц від 27 січня 2017 р.) [7].

У п. 2 Листа Вищого спеціалізованого суду від 16 травня 2013 р. № 24-753/0/4-13 «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування» [8] вказується на те, що у разі вирішення спорів про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини судам варто звертати увагу на час відкриття спадщини та дію актів цивільного законодавства відповідно до п. 5 Прикінцевих та перехідних положень Цивільного кодексу.

Так, якщо спадщина відкрилась після 1 січня 2004 р., зазначається в цьому Листі, суди не мають задовольняти вимоги про встановлення факту прийняття спадщини шляхом вступу в управління чи володіння спадковим майном або задовольняти позови про визнання права власності на спадкове майно із зазначених підстав. Суди також не мають задовольняти позови про визначення додаткового строку для прийняття спадщини після смерті спадкодавців, які померли до 1 січня 2004 р., і спадщина прийнята кимось із спадкоємців, у тому числі шляхом вступу в управління та володіння спадковим майном (ст. 549 ЦК УРСР), або перейшла до держави на підставі ст. 555 ЦК УРСР.

У Листі звертається увага на те, що суди переважно правильно вирішують питання поважності причин пропуску зазначеного строку та визнають поважними: тривалу хворобу, перебування спадкоємця тривалий час за межами України, відбування покарання в місцях позбавлення волі, перебування на строковій військовій службі в Збройних силах України тощо. Судом не можуть бути визнані поважними такі причини пропуску строку для подання заяви про прийняття спадщини як юридична необізнаність позивача щодо строку та порядку прийняття спадщини, необізнаність особи про наявність спадкового майна, похилий вік, непрацездатність, незнання про існування заповіту, встановлення судом факту, що має юридичне значення для прийняття спадщини (наприклад, встановлення факту проживання однією сім'єю), невизначеність між спадкоємцями, хто буде приймати спадщину, відсутність коштів для проїзду до місця відкриття спадщини, несприятливі погодні умови.

У зазначеному Листі акцентується на тому, що суди визнавали поважними причинами пропуску строку для прийняття спадщини неправильне роз'яснення в сільській раді порядку спадкування, яке полягало в тому, що до нотаріуса необхідно звертатися після спливу шестимісячного строку з дня смерті спадкодавця (справа № 2-419/11), тимчасову втрату правовстановлюючих документів або відсутність оригіналів документів на спадкове майно в період подання заяви (справи №№ 2-280/10, 2-245/10, 2-1629/10, 2-1628/10, 2-1553/10, 2-1552/10, № 2-1270/10, № 2-264/10). Проте таку практику не може бути визнано правильною, оскільки під час прийняття заяви про прийняття спадщини нотаріус не перевіряє наявність спадкового майна та його належність спадкодавцю. Крім того, необгрунтованою є практика місцевих судів щодо визнання поважності причин пропуску строку подання заяви про прийняття спадщини фактичним користуванням і володінням майном спадкодавця або ж проживанням із спадкодавцем на час відкриття спадщини. В останньому разі зазначені обставини є підставою для звернення з позовом або заявою (залежно від наявності або відсутності спору щодо спадкового майна) про встановлення факту постійного проживання разом зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, а не з позовом про надання додаткового строку для прийняття спадщини.

Принагідно зазначимо, що у судовому процесі у разі вирішення питання про встановлення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини суди переважно визначають саме період (наприклад три місяці), а не конкретну дату – термін (1 січня 2018 р.).

Висновки. Дефініції «строк» та «термін» у спадковому праві (законодавстві) зокрема та цивільному праві (законодавстві) загалом не можуть використовуватися як взаємозамінні, вони не є синонімами, оскільки їхній зміст є різним. Так, згідно зі ст. 251 Цивільного кодексу України

строком є певний період у часі, зі впливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення; терміном – певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення.

Терміни та строки у спадковому праві визначаються цивільним законодавством України, рішенням суду чи правочином.

Класифікація строків та термінів у доктрині спадкового права може бути різною та залежить від правової природи зазначених категорій, їхнього місця в системі права України тощо.

Список використаних джерел:

1. Верховна Рада України: Офіційний веб-портал / Законодавство України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada>.
2. Верховна Рада України: Офіційний веб-портал / Законодавство України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada>.
3. Цивільне право України: підручник: У 2-х кн. / О.В. Дзера (кер. авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. 2-ге вид., допов. і перероб. К.: Юрінком Інтер, 2005. Кн. 1. 736 с.
4. Черногор Н.В. Строки та терміни у спадковому праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса., 2011. 20 с.
5. Братель О.Г., Пилипенко С.А. Цивільне право України: Посібник для підготовки до іспитів. К.: ФОП Ліпкан, 2010. 256 с.
6. Луць В.В. Строки і терміни у цивільному праві: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2013. 320 с.
7. Єдиний державний реєстр судових рішень України. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Page/1>.
8. Верховна Рада України: Офіційний веб-портал / Законодавство України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada>.

УДК 347.468:34.05

ЯНОВИЦЬКА Г.Б.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГАРАНТІЙНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС ТА УКРАЇНИ

Стаття присвячена проблемам гарантійних зобов'язань у правовідносинах за участю споживача. За основу дослідження взято Директиву ЄС та національне законодавство. Проаналізовано положення європейського законодавства, що врегульовані відповідними нормативними актами України, а також ті, що відображені лише в українському законодавстві. Зроблено висновок про обов'язковість імплементації норм права ЄС у споживче законодавство, що стосується гарантійних строків та правил гарантійного обслуговування населення.

Ключові слова: гарантія, споживач, виробник, продавець, директива, товар, договір.

Стаття посвящена проблемам гарантийных обязательств в правоотношениях с участием потребителя. За основу исследования были взяты Директива ЕС и национальное законодательство. Проанализированы положения европейского законодательства, которые урегулированы соответствующими нормативными актами Украины, а также те, что отражены только в украинском законодательстве. Сделан вывод об обязательности имплементации норм права ЕС в потребительское зако-